

UNDER STRECKET

Trotsky tackade nej till

90-04-12 Dubbl.

En av de stora frågorna i nittonhundratalets historia är varför den medelmåttige Stalin och inte den briljante Trotsky var den som vann maktkampen efter Lenins död.

En sovjetisk historiker, Victor Danilov, ger ett överraskande svar i en uppsats i denna månads nummer av History Workshop Journal (Oxford University Press).

Märkligt nog var det Trotsky själv som tackade nej till erbjudandet att efterträda Lenin. Trotsky avböjde därför att han var jude. Han ville inte att bolsjevikernas fiender skulle använda hans judiska börd för att diskreditera revolutionen.

"Vi börjar lära oss om Trotsky" är titeln på Danilovs uppsats. Som all sovjetisk historieforskning kommer det att uppfattas som ett inlägg i den dagsaktuella debatt som nu engagerar så många Sovjet-medborgare och där gränsen är suddig mellan de akademiska seminarierna och gatans hetsiga och oborstad argumenterande.

ALLA FORSKNINGSFYND som läggs fram för ett folk som våldtagits på sin historia är som sprängfärdiga minor i det politiska liv där ingen maktavare går säker. Danilov, som under Brezjnevtiden var utstött, är en av de forskare som via sina inlägg kring sovjetisk historia aktivt deltar i "alternativ"-diskussionen. Danilov bidrog också till att rehabilitera Bucharin och den politik han stod för. Är det nu Trotskys tur?

Danilov diskuterar material som finns i arkiv som fram till glasnost varit stängda. Den aktuella uppsatsen är bara början på en väg av nya historiska fakta som kommer att ändra vår syn på utvecklingen i Sovjetunionen.

Inte bara bland Sovjets antimarkister är det i dag van-

Trotsky avböjde själv erbjudandet att efterträda Lenin. Det skriver History Workshop Journal (Oxford University Press) i sitt aprilnummer. Därmed skulle en av de stora frågorna i 1900-talets historia, nämligen varför den medelmåttige Stalin och inte den briljante Trotsky var den som vann maktkampen efter Lenins död, ha besvarats. Trotsky tackade nej därför att han inte ville att bolsjevikernas fiender skulle använda hans judiska börd för att diskreditera revolutionen. Bo Kuritzén har läst tidskriften.

ligt att Trotsky kopplas ihop med alla olyckor som drabbat ryssarna sedan revolutionen. Han uppfattas som en andlig far till Stalin och enda skillnaden är att Trotsky förlorade maktkampen.

Danilov ger en annan bild byggd på ett informellt protokoll från ett möte med Centralkommittén den 23-26 oktober 1923.

Lenin är dödligt sjuk efter en serie slaganfall och kan inte medverka. Han har sedan tidigare genomskadat den brutale, intrigante och inte alltför begåvade Stalin och vill inte ha "den lille ärrige georgiern" som sin efterträdare. Men Stalin arbetar intensivt för att ta över ledarskapet och utmanövrera sina medtävlare.

CK-mötet i oktober 1923 ska bli Stalins triumf. Den främsta konkurrenten Trotsky ska detroniseras. Han anklagas för bonapartism, äregirighet och illojalitet.

VAD ÄN TROTSKIJ gjorde vänds det mot honom. Alla vet att Trotsky avböjt att bli Lenins efterträdare, men man vet inte varför. Trotskys fiender ser det som en taktisk manöver och ett uttryck för att han i sina bonapartistiska ambitioner var ute efter en ännu högre position. Men snart ska de få veta sanningen från huvudpersonen själv.

Trotsky, som nu slåss för sitt politiska liv, håller ett

anförande för CK-delegaterna där han försvarar sig mot beskyllningarna. Han hävdar att han alltid låtit partiets och Sovjetunionens intressen gå före sina egna själviska behov.

Trotsky minns fortfarande tydligt hur han och Lenin mitt under revolutionen, den 25 oktober 1917, ligger utsträckta på Smolnys golv. Lenin vänder sig då till Trotsky:

"Vi måste utnämna dig till folkskommisarie för inrikesfrågor [posten innebar att Trotsky skulle bli vice ordförande i Sovnarkom, den reella regeringen], kamrat Trotsky. Du ska krossa bourgeoisin och aristokratin."

Trotsky avböjer att bli nummer två i revolutionen och redogör nu för sina motiv:

"Jag sade [till Lenin] att det enligt min uppfattning inte var meningsfullt att spela fienden i händerna... det skulle vara mycket bättre om det inte fanns någon jude alls i den första sovjetiska revolutionära regeringen. 'Struntprat och nonsens', svarade Vladimir Iljitsj. Men uppenbarligen hade mina ord verkan. Jag utnämndes inte till inrikeskommisarie utan jag blev ansvarig för utrikesfrågorna, och för att vara ärlig så var jag lika ovillig att acceptera den utnämningen."

TROTSKIJ FÖRKLARAR för CK-delegaterna att hans judiska börd visserligen inte har någon som helst plats i hans dagliga liv men icke desto mindre är hans ursprung av stor politisk betydelse:

"När vi skulle organisera vår armé blev jag utvald att göra det. Men jag måste säga att jag var ännu mindre villig att bli krigskommisarie. Och kamrater... jag fick rätt... minns bara hur Yudenich, Kolchak och Wrangel [ledare för de vita arméerna] i avgörande situationer utnyttjade det faktum att Röda Arméns ledare var jude. Det var inte bra för oss och jag upprepar igen, kamrater, att detta aldrig har påverkat mitt personliga liv men politiskt har det varit mycket viktigt... I samtal med mig och med andra kamrater avlärdade Vladimir Iljitsj detta problem som mitt egen-sinniga hugskott."

Inläggen på CK-mötet protokollfördes inte. Det rör sig här om handanteckningar som gjordes av Boris Bazhanov, en av Stalins assistenter. Meningen var att dessa noteringar senare skulle användas mot Trotsky. Det blev dock omöjligt eftersom Trotsky trovärdigt visade att han inte hade någon personlig maktthunger. I stället begravdes anteckningarna i kommunistpartiets arkiv för att nästan sjuttio år senare upptäckas av en Danilov och kasta nytt ljus över historien.

Trotsky har aldrig senare berört sitt märkliga anförande vare sig skriftligt eller muntligt.

Ingen av Trotskys levnadstecknare som Deutscher eller Brouer har känt till Trotskys motiv för att frivilligt och osjälvviskt avsäga sig makt och

Lenin och Trotsky, tecknade av Sven Rydén.

att den judiska frågan som Trotsky själv alltid tonade ned fick denna avgörande betydelse.

DANILOV HAR uppfattningen att Trotskys judiska börd spelade stor roll när den georgiska frågan – en av vändpunktarna i den bolsjevikiska nationalitetspolitiken – diskuterades i den unga revolutionen. Lenin bad enträget och personligen Trotsky att framföra deras gemensamma syn mot Stalin som i Lenins ögon nu kom att representera byråkratisering och revolutionens urartning. Trotsky avstod emellertid för att han då tydligt skulle ha framstått som Lenins efterträdare. Trotskys motiv var också då att hans judiska börd skulle kunna diskreditera revolutionen. Hans "hänsynstagande" var avgörande för att Stalin vann sin viktigaste politiska seger över Trotsky (och indirekt över den sjuke Lenin). Sedan bar det bara utför för Trotsky.

De historiker som tidigare sysslat med Trotsky och den unga Sovjetstaten har inte tillfredsställande kunnat förklara Trotskys passivitet under de kritiska åren 1922-24. Vid det avgörande CK-mötet 1923 har exempelvis Brouer hävdade att Trotsky inte var närvarande. Andra historiker har skyllt på att Trotsky varit indisponerad på grund av förkylning. Men nu vet vi sanningen.

makten

mentariska demokratin. Den "borgerliga" humanismen avhånades och han ryggade inte tillbaka för brutala metoder mot revolutionens verkliga och inbillade fiender (ex Kronstadtsupproret). Trotskys avantgardistiska hållning till de fria konsterna är betydligt överdriven.

A andra sidan är det fel att jämställa Trotsky med Stalin. Alla katter var inte lika grå bland de bolsjevikiska ledarna. Det kan ligga nära till hands att acceptera Stalins bild av maktkampen under det tidiga tjugotalet: att det rörde sig om en kamp mellan två starka personligheter och att det inte fanns någon större skillnad i synen på hur sociala och ekonomiska frågor skulle lösas. Alla skulle ha drivits av samma primitiva och egoistiska maktbegär. Men så var det inte. De dokument Danilov diskuterar är bevis nog.

Vad gäller den ekonomiska politiken föreslog Trotsky det som senare skulle bli NEP (Nya Ekonomiska Politiken – som under 80-talet varit Gorbatsjovs historiska ledstjärna) ett år innan Lenin drev igenom denna politik som följde efter den utarmade krigskommunismen och blev ett tillfälligt andningshål.

Redan tidigt kring partistriden 1922-25 utvecklade Trotsky idéer om nationalitetsfrågan och om demokrati och yttrandefrihet inom och utom partiet, idéer som är långt mer avancerade än den valhänthet och vacklan som präglar den nu hyllade Gorbatsjov tre generationer senare.

Det är en historisk ironi att det blev Trotskys judiskhet – det som han på ett plan så starkt förnekade – som fick honom på fall och som på eget grepp drev ut honom i den politiska öknen och som slutligen bidrog till hans egen död.

HADE HAN LITAT på Lenin ("struntprat och nonsens") på golvet i Smolny, där de vilade under pågående revolution, kanske Sovjet under Trotskys ledning hade fått såväl sin perestrojka som glasnost redan tidigt på tjugotalet. Då hade det kanske inte varit fruktlöst att försöka reformera Sovjetkommunismen.

Genom sin passivitet och genom att avsäga sig makten på grund av sitt "hänsynstagande" till den virulenta ryska antisemitismen beredde han också vägen för Stalin. Det spelar mindre roll att Trotsky hade oegennyttiga motiv och att det på ett mänskligt plan är ett förståeligt handlande.

Men det gör honom dessvärre historiskt ansvarig för det utrymme som han indirekt bidrog till att skapa för stalinism, byråkratisk diktatur och osannolik ekonomisk och moralisk misär.

Kanske blev Trotskys kapitalisation avgörande för revolutionens och Sovjetunionens utveckling och socialismens totala diskreditering, framför allt i de länder som haft den bittra marxistiska erfarenheten.

Nu ser det inte bättre ut än att både marxismen och Trotsky själv kommer att föras till den historiens sophög, dit såväl Marx, Trotsky som Lenin ofta själva förpassade de politiska motståndare de föraktade mest.

Bo Kuritzén är leg läkare.

SvD 90.04.12

Kultur på lördag. Gertrud Sandqvist skriver om Akseli Gallen-Kallela.